

Un pastor oriünd de les Garrotxes (Conflent), negociant d'ovelles, assassinat el 2 de febrer de 1904

La víctima d'aquest crim crapulós era un dels besavis de l'autor d'aquestes ratlles. Morí tràgicament, a la flor de la vida, llampejat pels tustos d'uns *amics* dels quals no s'esperava pas que haguessin pogut cometre un tal acte.

Home de les muntanyes, s'estava d'ara endavant a la plana del Rosselló. Però anava amunt i avall per les muntanyes del Conflent, on havia nascut i on vivien els seus avantpassats. Les va recórrer caminant, anant, segons la tradició oral de la família, fins a l'Arieja. Pastor, era amo d'un ramat d'ovelles que negociava a diversos mercats. El 1904, el seu èxit professional era públicament reconegut. Havia adquirit per a ell i la seva família un benestar que hauria hagut concretar amb la compra d'una bonica casa, al municipi on vivia aleshores, Pesillà de la Ribera.

Els Ros/Rous, una nissaga de les Garrotxes (Conflent): Caudiers, Aiguatèbia, Talau

Josep Rous era oriünd de les Garrotxes. Havia nascut el 27 de febrer de 1862 a Talau (municipi avui fusionat amb el d'Aiguatèbia), més precisament al veïnat de Moncles. D'antuvi, l'acta de naixement esmenta que tenia com a sobrenom *Rey* [*Rei* amb l'ortografia normalitzada]. Sabem que tenia un germà, Pere [oficialment *Pierre*] de nom de pila, i que els seus pares eren il·letrats, quan el seu rebesavi Jean, Antoine Rous [Joan Ros] i el pare d'aquest (Antoine [Antoni] Ros) sabien firmar els seus noms.

El seu pare era d'una família establerta a Aiguatèbia des de dues generacions. Precedentment, el seu avantpassat masculí més llunyà (ascendència patrilínea, sense interrupció de generacions) era Pau Ros, batlle senyorial de Caudiers de Conflent, casat amb una tal Caterina. Aquest poble, el més enlairat de les Garrotxes, havia estat enderrocat pels francesos al segle XVI i repoblat el 1583 per

Andreu Balent, historiador i President de l'APPMQ/APPMC

Aiguatèbia. Vista general del poble.
Foto: Andreu Balent

vuit veïns d'Aiguatèbia. Entre ells, Pau Ros, el més antic del llinatge, que adquirí el 1615 l'antic molí banal. Era el besavi d'un altre Antoni Ros, esmentat el 1681. Pau Ros era el seu descendent. El 4 de setembre de 1744, el seu fill, Josep (26 d'abril de 1715-3 de gener de 1796) s'havia casat a Caudiers amb una cerdana, Maria, Francisca Llanas, filla de Domingo Llanas, pagès de Rozet (Roet, veïnat del municipi de Llo) i d'Angostrina, batejada el 6 de desembre de 1723 a l'església Sant Fructuós de Llo. El seu fill, Joan Antoni, nascut el 6 de novembre de 1755 (alfabetitzat, firmava *Joan Ros*), es casà el 20 de maig de 1783 a Aiguatèbia amb una pubilla de Talau, Margarida [Margueritte] Lluquet nascuda el 13 de d'octubre de 1762. Aquesta era filla d'una nissaga de pagesos benestants, arrelats a Talau des del segle XVIII. El seu pare, Antoni Lluquet, fou batlle de Talau. Els nuvis anaren a viure a aquell poble. Entre els seus fills, Antoni (nascut el 5 de desembre de 1789) es casà, el 23 de juny de 1812, amb Marianna Llauret [Lauret] d'Aiguatèbia. Un dels seus fills nasqué a Aiguatèbia el 27 de juliol de 1827. Es casà a Talau el 18 d'octubre de 1853 amb Maria [Marie] Pagès –nascuda el 30 de juliol de 1836 a Moncles (veïnat del municipi de Talau), morta a Pesillà de la Ribera el 19 d'octubre de 1908 – i, a diferència d'uns quants dels seus avantpassats, no sabia firmar. Visqueren a Moncles. Van tenir almenys nou fills, entre els quals el nostre pastor de Pesillà, Josep [Joseph] Rous, sobrenomenat *Rei* [Rey] com els seus pare i avi, nascut a Moncles el 27 de gener de 1862. Quatre d'entre ells, els noms dels quals són esmentats al cens de la població de 1866, havien sobreviscut. Un cinquè, Pere [Pierre] nasqué el 18 d'octubre 1870 a Talau.

Establiment a la plana del Rosselló, uns pastors que mantenen lligams amb la muntanya

El germà primogènit del pastor Josep, Antoni [Antoine] nascut el 16 d'abril de 1854, es casà a Talau el 28 de novembre de 1872 amb Teresa [Thérèse] Pagès, de Moncles. Heretà, sembla, les propietats, ja que els seus pares no residien a Moncles el 1876, mentre que consta al cens d'aquest any com a cap de casa amb els seus fills, la seva sogra i la seva cunyada. S'hi estaven sempre el 1901. Josep i Pere, nascuts després d'Antoni, eren cabalers [fadristerns] i foren exclosos de l'accessió al patrimoni immobiliari de la família. El 1882 sabem que Josep Rous, els seus pares i el seu germà Pere [Pierre] s'estaven a Pesillà de la Ribera.

Quan i per quin motiu havien canviat de residència? Sabem que Josep Rous havia agafat l'ofici de pastor i estava declarat com a «amo» el 1901. Inicialment, els dos fills tingueren altres professions: Josep, carnisser, amb la menció de «mediocre» a la seva llibreta militar (però aquest document esmenta els seus progressos durant la seva llarga estada a l'exèrcit. Hom pot suposar que s'hi va alfabetitzar, ja que fou en capacitat de firmar la seva acta de casament), i Pere, forner. Tanmateix, els dos germans seguiren les petjades del pare i van fer de pastors. Aquest ofici deixa suposar que, practicant la transhumància i el negoci, no deixaren de freqüentar les seves Garrotxes nadiues i altres zones muntanyenques, com ja ho hem comentat per en Josep. Com que Antoni Rous sempre vivia a Moncles, podien sempre trobar allà un lloc acollidor. El 1904, Josep Rous es beneficiava sempre de la consideració dels veïns del Moncles nadiu.

Josep Rous va fer el servei militar seguint la normativa de la llei de 1872, que preveia el sorteig

per a un període mínim de cinc anys. Sabem que integrà la 20a secció d'obrers i empleats militars d'administració i que el van enviar «a Àfrica». Efectuà la totalitat del seu servei militar del desembre de 1883 al novembre de 1887, possiblement durant les guerres de conquesta a l'Àfrica occidental o equatorial.

D'ara endavant, conegut familiarment com *En Toca la Valsa* [el vals], Josep Rous fou un moment carnisser, potser a Pesillà. Era pastor quan es casà el 2 d'agost de 1890 a Sant Feliu d'Avall amb Maria [Marie, Philomène, Thérèse] Batlle, nascuda a aquest poble el 26 de febrer de 1866, eixida d'una família de les Altes Aspres (Castellnou i Fontcoberta, veïnat de Queixàs), el pare de la qual, Bartomeu [Barthélemy], havia estat pastor abans de comprar propietats al seu poble d'adopció. Un fill, Guillem, Robert [Guillaume, Robert] (1891-1963) nasqué a la casa del seu avi el 26 de juny de 1891. La parella visqué primer a Calce, limítrof de Pesillà, al mas de les Fonts (1891-1897). Residí després a Vilanova de la Ribera, igualment limítrof de Pesillà, abans d'instal·lar-se definitivament a aquest vilatge. Si bé va poder treballar de primer per un amo, Josep Rous es va establir al seu compte. Tenia un ramat d'ovelles i feia el negoci d'aquests animals. Molts el presentaven com un professional seriós. El *maire* de Pesillà, en un correu del 17 de maig de 1904 al jutge d'instrucció Jules Mouret, explicava Josep Rous era «un home honrat (...) treballador i estalviador. Duia amb intel·ligència el seu comerç d'animals, que prosperava (...). Mitjançant una feina pertinaç, reeixia a estalviar cada any una mitjana de 1.500 francs. Aquesta família hauria conegut algun dia el benestar, i, fins i tot, la fortuna» [traduït del francès]. Sabem, a la vegada, per l'expedient de la instrucció i la tradició oral familiar, que havia de firmar, el 4 de febrer, l'acta de compra i pagava al comptat una de les cases «més boniques» del poble, si seguim la segona d'aquestes fonts. Recorrent les muntanyes, freqüentava les fires on s'efectuaven els negocis del bestiar.

Talau. El poble principal, vall del Cabrils, pic de la Pelada de Sansà i Puig d'Escotó. Foto: Andreu Balent

Talau. Veïnat de Moncles. Foto: Andreu Balent

Una fi tràgica

El 2 de febrer de 1904 anà a l'estació de Millars a agafar el primer tren cap a Prada. Aquest dia, tenia lloc la Fira de la Candelera, on pensava fer negocis. Tornà caminant a Pesillà amb els escassos animals comprats (unes fedes i una cabra) i en comprà uns quants més quan passà per Illa. A Vinçà, explicà a una de les últimes persones amb les quals conversà abans del seu assassinat, un dels seus amics, el carnisser perpinyanès Isidre [Isidore] Solère, que no havia trobat molts animals per comprar a Prada. Solère estava assabentat de la dissensió que tenia amb Climent, Josep, Justí [Clément, Joseph, Justin] Rouby (Pesillà de la Ribera, 21 de novembre de 1877-Perpinyà, 23 de març de 1904), també ramader i negociant.

Precedentment, els dos homes eren amics. Rous havia prestat a Rouby 300 francs, com ho varen testimoniar la dona del primer i en Solère. Rouby havia signat un reconeixement del deute. Quan Rous li havia demanat de tornar-li els diners, Rouby ronsejà. Uns dies abans de l'assassinat del 2 de febrer, un testimoni, Vidalou, explicà que en una discussió al mas de les Fonts, a Calce, Rouby, furiós, va dir que si tenia un ganivet el mataria.

Cap a les 20 hores i 30 minuts, Josep Rous, després d'haver travessat Cornellà de la Ribera, s'estava apropant de Pesillà.

Caudières de Conflent. Coma de l'Euga, Canigó. Foto: Andreu Balent

2 U 359 *Nº 3*

TRIBUNAL DE 1re INSTANCE
DE
PERPIGNAN

PROCÈS-VERBAL DE CONSTAT

L'AN mil neuf cent *quatre* et le *trois* février

NATURE DE L'AFFAIRE Nous *Jules Mourret*

Monsieur Juge d'Instruction près le Tribunal de première instance de Perpignan, assisté de
M. *André Antonique* Greffier

Après avoir donné avis de notre transport à M. le Procureur de la République;
Agissant dans la procédure suivie contre les nommés *X et Y*

inculpé est *abandonné* suivi de vol sans armes transporté sur la
territoire de la commune de Baylle de la Rivière, canton de Millas, dans
une terre en nature de vignes, et affectivement au nom *Joséph*
Melle terre, bordant la route départementale N° 9 km, à l'issue d'une
courbe de Baylle de la Rivière, et à égale distance de l'ensemble de la Rivière;
aucune maison habitée ou en travaux à proximité. Le feu est terre, et
en bordure de la route, sans aucune base de appui, faisant ainsi de plusieurs
hectares de distance des fermes ou fermiers faisant sur la route. (1874)

Photographie 1
Vue d'ensemble du lieu du crime.

ADPO, 2 U 359. Primera pàgina de l'informe del jutge d'instrucció Jules Mourret, amb una fotografia seva (Pesillà de la Ribera), 3 de febrer de 1904. Foto: Andreu Balent

Es trobava als Plans d'Avall, al pont de la Por. Dos homes l'interpel·laren i el perseguiren. Rouby, armat amb un gros bastó, li va clavar unes garrotades molt violentes, ajudat pel comparsa a qui havia convençut d'afegir-se a ell, el jove Francesc [François] Sabarthès (nascut a Pesillà el 2 de febrer de 1884), un brètol i un rapinyaire, però a priori inofensiu. Rouby li havia fet lluir els diners que guanyaria robant en Rous. Sabarthès tallà una branca d'un xiprer de la tanca vegetal d'un camp contigu a la carretera. Ell també tustà Rous, que caigué mortalment ferit, el cap explotat a conseqüència dels cops. Tres habitants de Cornellà (Josep [Joseph] Aspès, Anselm [Anselme] Bigorre i Francesc [François] Mons) que circulaven amb un brec foren testimonis dels fets, però a les fosques no pogueren reconèixer els dos assassins. Mons, que havia intentat auxiliar Rous, va ser amenaçat i renuncià. Els tres homes avisaren la gent de Cornellà. Als assassins també els van entrellucar uns caçaires de Pesillà i dos gendarmes que es trobaven a la vora, però reeixiren a fugir. L'endemà, Jean Dautheville (1856-1939), procurador de la República de Perpinyà, el jutge d'instrucció Jules Mouret, el seu escrivà Andreu [André] Costecèque i Antoni [Antoine] Gouzy, jutge de pau de Millars, eren presents als llocs de l'assassinat. Mouret fotografià el cadàver, el cap del qual estava trencat pels cops. Va fer venir el pintor i artista Andreu [André] Fons Godail (1871-1954), a qui demanà emmotllar el cap de Rous i, també, les petjades encara fresques de l'un dels dos presumptes assassins.

El dia de l'enterro de Josep Rous, un dels quatre homes que portaren el seu taüt des de la casa fins a l'església i el cementiri era Climent Rouby. Francesc Sabarthès cavà la seva tomba! L'enquesta del jutge Mouret, després d'haver deixat de banda algunes hipòtesis equivocades, acabà per tenir una sortida un mes més tard. La viuda Rous, Maria Batlle, estava assabentada de la dissensió entre el seu marit i en Rouby. Sabia que el matí del 2 de febrer, el seu home havia marxat de casa amb 900 francs (400 en peces d'or, 500 en bitllets). L'enquesta revelà que Rouby gratificà Sabarthès amb uns mirífics 41 sous sostrets del cadàver de Rous. Però se sap, d'altra banda, que havia comprat a Prada ovelles per

ADPO, 2 U 359. Dues imatges del cadàver de Josep Rous, Pesillà de la Ribera, 3 de febrer de 1904. Fotos Jules Mouret, reproduccions Andreu Balent

500 francs i, encara, a Illa, per 400 francs. Duia amb ell altres diners? La tradició oral familiar explicava que Josep Rous amagava bitllets a dintre d'una esquella que, a més d'ell mateix, Maria Batlle solament coneixia. Així hauria recuperat uns bitllets que Rouby no havia pogut robar al seu marit. De seguit va sospitar de Rouby de l'assassinat. Va passar la mateixa cosa a Pesillà, d'on es van enviar cartes anònimes de denúncia.

El 21 de març de 1904, el jutge acabà la seva enquesta i inculpà els dos homes, que varen ser traslladats a la presó de Perpinyà. Rouby, home de sang freda, se suïcidà l'endemà de manera espectacular, autogarrotant-se. Sabarthès, traït per les petjades de les seves botines que coincidien amb els emmotllaments de Fons Godail, es va trobar en l'obligació de reconèixer els seus actes. *L'afér de Pesillà* mantingué en suspens la població del departament. A *L'Indépendant* del 24 de març va ser comentada per Juli [Jules] Escarguel (1861-1830), director general i redactor en cap del diari. En el mateix número, Horaci [Horace] Chauvet (1873-1962), un els periodistes més destacats del mitjà, feia una relació del desenllaç de l'enquesta i un resum de les circumstàncies de l'homicidi i dels seus mòbils.

L'audiència del judici, que només va concernir Sabarthès, va tenir lloc a Perpinyà el 2 de novembre de 1904. L'acusat, defensat per Me Ponsich, va ser condemnat a vint anys de treballs forçats.

Fonts escrites i orals, bibliografia

(ADPO); Arxius departamentals dels Pirineus Orientals, 1 R 369, registre matrícula de Josep Rous; 1 R 402, registre matrícula de Pere Rous; 2 U 358, expedient d'instrucció, assassinat de Josep Rous; 6 M (censos diversos de la població, Talau, Pesillà la Ribera): sèries 2 E et/ ou EDT, registres de bateigs, casaments, defuncions (Antic Règim) i registres de l'estat civil (des de 1792), Aiguatèbia, Caudiès de Conflent, Talau, Pesillà de la Ribera, Sant Feliu d'Avall. (AP Balent); Arxius privats Balent.

(JG, 1900); Mossèn Joseph Giralt «Notice historique des communes de Aiguatèbia, Raillieu, Caudiès, Sansa et Oreilla». *Bulletin de la Société agricole scientifique et littéraire des Pyrénées-Orientales*, XLI, 1900, p. 269-312 [p. 293-295]

(DD. AA, 1985); Autors diversos. *Gran geografia comarcal de Catalunya*, t. 15. *El Vallespir, el Conflent, el Capcir i la Cerdanya*. Barcelona / Barcelone, Fundació Enciclopèdia Catalana, 445 p. [p. 212-213, «Talau»; p. 216-217, «Aiguatèbia»; p. 217-218, «Cauders de Conflent»]

(*L'Indépendant*, 1904) *L'Indépendant des Pyrénées-Orientales*, quotidià, Perpignan, février-mars 1904; 3-4 novembre 1904.

(TO); Tradició oral, família Rous/Balent.

Nota

Després de la diada de Matamala es va publicar, en francès i en català, una altra relació d'aquest assassinat (Andreu Balent, Didier Payré, Claudi Fabre, *Histoires d'air et de feu, Històries d'aire i de foc*, Villemur-sur-Tarn & Oleta, Éditions Loubatières & Parc naturel regional dels Pirineus català, 2022, 319 p. (p. 39-44, francès; p. 54-58, català).